

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ВЕРЕМІЄНКО С. В.,

старший викладач кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права
(Чернігівський національний
технологічний університет)

ПРОРОЧЕНКО В. В.,

студент
(Чернігівський національний
технологічний університет)

УДК 341.232:341.4:343

НАПРЯМИ ТА ФОРМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Статтю присвячено дослідженню напрямів та форм міжнародного співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю. Проаналізовано різні наукові підходи до виділення напрямів і форм міжнародної співпраці щодо протидії злочинності. Здійснено розмежування понять «напрямок» та «форма» міжнародного співробітництва.

***Ключові слова:** міжнародне співробітництво, міжнародна злочинність, протидія злочинності, міжнародна правова допомога.*

Статья посвящена исследованию направлений и форм международного сотрудничества государств в борьбе с преступностью. Проанализированы различные научные подходы к выделению направлений и форм международного сотрудничества по противодействию преступности. Осуществлено разграничение понятий «направление» и «форма» международного сотрудничества.

***Ключевые слова:** международное сотрудничество, международная преступность, противодействие преступности, международная правовая помощь.*

The article is devoted to the study of the directions and forms of international cooperation of states in the fight against crime. Different scientific approaches to the allocation of directions and forms of international cooperation in combating crime are analyzed. A distinction is made between the concepts of “direction” and “form” of international cooperation.

***Key words:** international cooperation, international crime, counteraction to crime, international legal assistance.*

Вступ. У ХХІ столітті людство досягло значного прогресу у різних сферах суспільного життя, але соціальний прогрес виявляється й у деструктивних, злочинних та небезпечних для подальшого сталого розвитку людства формах. Ними є тероризм, сепаратизм, захоплення територій суверенних держав, а також збільшення економічної злочинності, легалізація

(відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, шахрайство з фінансовими ресурсами; набуває поширення кіберзлочинність тощо. Україна стає об'єктом зростаючої зацікавленості міжнародних злочинних угруповань, зокрема у сферах відмивання «брудних» грошей, незаконної міграції, торгівлі людьми, зброєю, небезпечними матеріалами, наркотичними речовинами тощо. І це робить актуальним дослідження проблем міжнародного співробітництва держав щодо протидії злочинності, його напрямів та форм.

Питанню міжнародного співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю присвячені наукові праці О.І. Виноградової, О.Г. Волеводзи, Т.С. Гавриша, Л.Н. Галенської, О.М. Джу-жі, Ю.Ф. Іванова, Н.В. Пронюк, Л.Д. Тимченка, Ю.М. Чорноус та ін. Проте певні аспекти цієї проблеми залишаються поза увагою науковців і потребують подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є визначення основних напрямів та форм міжнародного співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю.

Результати дослідження. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю має міцну історичну основу: задовго до появи самої ідеї міжнародного права держави здійснювали співпрацю з окремих питань протидії злочинності. Відомо, що ще за часів Стародавнього світу та Середньовіччя одним із видів співробітництва стало укладання двосторонніх угод про видачу злочинців.

Прийняття Статуту ООН ознаменувало новий етап у розвитку міжнародного співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю. Низкою міжнародних документів, зокрема Статутом ООН [1], Віденською конвенцією про право міжнародних договорів 1969 р. [2], Декларацією про принципи міжнародного права 1970 р. [3] було закріплено один із основних принципів міжнародного права – принцип співробітництва держав, що є нормою *jus cogens*.

Відповідно до ст. 542 КПК України міжнародне співробітництво визначається як діяльність уповноважених органів під час кримінального провадження, що полягає у застосуванні необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків [4].

За своєю суттю міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю є складною системою відносин, що включають узгоджені політику, законодавство, правозастосовну, організаційно-управлінську, інформаційну, науково-дослідну діяльність держав в особі державних органів і посадових осіб, а також діяльність міжнародних організацій із попередження злочинності, боротьби з нею і поведження із правопорушниками. Метою такого співробітництва є, з одного боку, удосконалення міжнародно-правових норм у цій галузі, а з іншого – досягнення узгодженості дій держав в особі їх правоохоронних органів у процесі розслідування кримінальних правопорушень.

Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинності реалізується у відповідності до певних напрямів та у визначених формах, але аналіз законодавства та наукових праць свідчить про відсутність єдиного, узгодженого підходу до їх розуміння.

У загальному визначенні поняття «напрямок» тлумачиться як: лінія руху, шлях діяльності, розвитку; спрямованість якоїсь дії, явища; спрямованість думок, інтересів [5, с. 576].

На думку Л.Д. Тимченка, міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю розвивається у трьох напрямках:

1) укладання двосторонніх договорів, у яких держави регламентують питання надання правової допомоги у кримінальних справах, видачі злочинців, передачі засуджених осіб для відбування покарання у державах, громадянами яких вони є;

2) регіональне співробітництво;

3) співробітництво в універсальних міжнародних організаціях (ООН та її спеціалізовані установи, Інтерпол) [6, с. 430].

Однак названі положення, на нашу думку, доцільно визначати як рівні співробітництва – двосторонній, регіональний та глобальний.

Л.Н. Галенська виділяє такі напрями міжнародного співробітництва держав у сфері боротьби зі злочинністю, як: визнання небезпечності для держав певних кримінальних діянь і необхідність застосування спільних заходів для їх припинення; надання допомоги в розшуку правопорушників, що переховуються на чужій території, передача їх заінтересованій державі; допомога в отриманні необхідних матеріалів у кримінальній справі; вивчення проблем злочинності і боротьби з нею, питань пенітенціарної системи; надання практичної допомоги окремим державам у вивченні та вирішенні проблем злочинності; обмін інформацією [7, с. 6]. Вважаємо, що обмін інформацією не варто розглядати як окремий напрям міжнародного співробітництва, оскільки він є невід'ємним складником інших напрямів, супроводжує вирішення будь-яких практичних завдань.

До ключових напрямів міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю О.М. Джужа та Ю.Ф. Іванов включають:

- а) прийняття і реалізацію договорів про боротьбу зі злочинами, що становлять міжнародну небезпеку;
- б) надання правової допомоги у кримінальних справах, включаючи екстрадицію;
- в) розробку міжнародних норм і стандартів, що забезпечують захист прав людини у сфері охорони правопорядку;
- г) регламентування питань національної і міжнародної юрисдикції;
- г) взаємодію у попередженні, виявленні, припиненні і розкритті злочинів міжнародного характеру [8, с. 61].

Слід зазначити, що відповідно до Глави 44 КПК України [4] та спираючись на сучасну наукову думку [9], екстрадицію, тобто видачу особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, не варто включати до міжнародної правової допомоги, а варто виділяти в окрему форму співробітництва у кримінальному провадженні.

Розглядаючи напрями міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю як шляхи його розвитку, як певні течії у цьому розвитку, слід виділяти:

– спонукання держав та сприяння в укладанні угод у сфері боротьби з міжнародною злочинністю, включаючи її попередження та поведження з фізичними особами, що порушили норми цих угод;

– розробку міжнародних стандартів у галузі попередження злочинності, кримінального переслідування і відбування покарання за скоєння міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру;

– розробку рекомендацій для боротьби національних правоохоронних органів із загальнокримінальними злочинами, інформаційну та консультаційну допомогу державам (з урахуванням того, що кожна держава веде цю боротьбу у рамках суверенітету, у межах своєї території та відповідно до власних соціальних та економічних умов) [10].

Враховуючи характер злочинності, напрями міжнародного співробітництва у боротьбі з нею можна класифікувати таким чином:

- співробітництво у боротьбі з міжнародними злочинами;
- співробітництво у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру;
- співробітництво у боротьбі із загальнокримінальною злочинністю [11].

Своєю чергою кожний з цих напрямів може бути структурований залежно від рівня суспільної небезпеки та поширення того чи іншого злочину. Відповідно до цього критерію можна виділити види міжнародного співробітництва у боротьбі з такими злочинними діяннями: міжнародним та внутрішньодержавним тероризмом; захопленням заручників; незаконним обігом наркотичних, хімічних та ядерних речовин; незаконною торгівлею зброєю та боєприпасами; незаконними операціями у сфері високих технологій (перш за все комп'ютерними злочинами); міжнародною та національною корупцією; незаконними банківськими операціями та фальшуванням; крадіжками автомобілів та їх контрабандою; незаконним переміщенням людей через кордон; торгівлею жінками та дітьми з цілями їх сексуальної експлуатації; торгівлею людьми з цілями пересадки людських органів.

Вище вже згадувалося поняття рівня співробітництва, яке часом підмінюють поняттям «напрямок». Згідно із загальним тлумаченням, рівнем є умовна горизонтальна лінія або площина, що служить межею висоти, яку має або на якій міститься хто-, що-небудь [5, с. 932].

Так, до рівнів міжнародного співробітництва у розслідуванні злочинів міжнародного характеру можна віднести:

1) двостороннє співробітництво між державами, що полягає у взаємодії між центральними (уповноваженими), компетентними органами держав, дипломатичними представництвами, консульськими установами та іншими уповноваженими суб'єктами;

2) співробітництво на регіональному рівні, що відбувається за сприяння міжнародних організацій регіонального рівня. Так, Україна є членом Ради Європи (з 1995 р.), Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) (з 1992 р.). Слід відзначити й взаємодію з Європейським Союзом, Європол, Організацією американських держав (ОАД), з якими Україна співпрацює на окремих засадах;

3) співробітництво на світовому (глобальному) рівні, що відбувається за сприяння відповідних міжнародних організацій. Йдеться про ООН (членство з 1945 р.) та її спеціалізовані установи, Інтерпол (членство СРСР з 1990 р., України – з 1992 р.) та ін. [12].

Щодо поняття форми, то за загальним визначенням: формою є обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд; зовнішній вияв явища, пов'язаний з його сутністю, змістом; спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація [5, с. 1028].

Перш за все зазначимо, що форми міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю надзвичайно різноманітні, однак усі вони зводяться до двох видів:

– укладання міжнародних угод (про правову допомогу у кримінальних та інших справах, конвенції щодо боротьби з окремими злочинами міжнародного характеру тощо);

– створення відповідних міжнародних організацій (спеціально створені для протидії міжнародній злочинності – Інтерпол або організації загальної компетенції, для яких боротьба зі злочинністю є одним з напрямів роботи – ООН, ОБСЄ, Рада Європи та ін.) [13, с. 282]. Така класифікація відповідає уявленню про те, що співробітництво держав взагалі реалізується у двох формах: договірно-правовій (конвенційній) та інституційній (у рамках міжнародних організацій).

Так, найбільш поширеними формами міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю є:

– надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах, що являє собою врегульовану нормами міжнародного і національного права узгоджену діяльність різних держав із захисту інтересів особи, суспільства і держави;

– видача фізичних осіб, які скоїли злочини, для притягнення їх до кримінальної відповідальності або виконання вироку;

– передача засуджених до позбавлення волі для подальшого відбування покарання у державі їхнього громадянства або постійного місця проживання;

– обмін оперативною, правовою або іншою інформацією;

– виконання доручень з міжнародного розслідування;

– забезпечення прав і свобод громадян певної держави під час здійснення кримінального правосуддя в іншій державі;

– підготовка кадрів, обмін досвідом роботи правоохоронних органів різних держав у боротьбі з міжнародною злочинністю;

– надання експертних та консультативних послуг, спеціальних науково-технічних засобів та здійснення іншої матеріально-технічної допомоги;

– спільне вивчення проблем злочинності та боротьби з нею, прогнозування та програмування цієї діяльності; участь в офіційних заходах (конгресах, нарадах) та науково-технічних конференціях (семінарах, симпозіумах), що обговорюють проблеми міжнародного співробітництва у попередженні злочинності.

Додатково зазначимо, що названі заходи можуть реалізуватися як на підставі багатосторонніх міжнародних договорів з питань міжнародної правової допомоги та інших форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні (Європейська конвенція про видачу

правопорушників 1957 р. з Додатковим протоколом 1975 р. та Другим додатковим протоколом 1978 р. та ін.), так і на підставі багатосторонніх міжнародних договорів з питань боротьби зі злочинами міжнародного характеру (Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р.; Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом 1990 р.; Конвенція про кіберзлочинність 2001 р. з Додатковим протоколом 2003 р.; Конвенція ООН проти корупції 2003 р. та ін.). При цьому друга група міжнародних договорів, максимально враховуючи специфіку розслідуваних злочинів міжнародного характеру, передбачає додаткові заходи співробітництва.

Висновки. Вирішення Україною важливих соціально-економічних, політичних та інших завдань практично неможливе без її участі в міжнародному співробітництві в боротьбі зі злочинністю, в діяльності міжнародних правоохоронних організацій. Удосконалення механізмів взаємодії правоохоронних органів різних держав, чітке правове регулювання й ефективне застосування традиційних форм міжнародного співробітництва, пошук нових форм та напрямів співпраці є вагомою запорукою успішного вирішення багатьох проблем не лише зовнішньополітичного, зовнішньоекономічного, а й внутрішнього характеру. При цьому слід розмежовувати поняття «напрями» та «форма» міжнародного співробітництва, оскільки під напрямом розуміється спрямованість, шлях розвитку, пріоритет, тоді як форми співробітництва – це конкретні заходи, які сторони визначають у договорах і зобов'язуються спільно здійснювати у відповідності до напрямів співпраці.

Список використаних джерел:

1. Статут ООН: прийнятий 26.06.1945. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_010.
2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: прийнята 23.05.1969; ратифікована Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 14.04.1986 із застереженнями і заявою. *Україна у міжнародно-правових відносинах* : зб. докум. (укр. та рос. мовами). Київ. 1996. Кн. 1: Боротьба зі злочинністю та взаємна правова допомога. С. 19–57.
3. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединённых Наций: принята Резолюцией 2625 (XXV) на 1883-ем пленарном заседании ГА ООН 24.10.1970. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_569.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. Т.В. Бусел. Ірпінь-Перун, 2002. 1440 с.
6. Тимченко Л.Д. Международное право : учебник для юридических специальностей вузов МВД. Харьков : Консум, 1999. 528 с.
7. Галенская Л.Н. Международная борьба с преступностью. Москва : Междунар. отношения, 1972. 168 с.
8. Джужа О.М., Иванов Ю.Ф. Роль міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2003. № 5. 67 с.
9. Антонюк А.Б. Процесуальні засади міжнародного співробітництва у розслідуванні кримінальних правопорушень : дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Ірпінь, 2016. 220 с.
10. Супрун Т.М. Міжнародне співробітництво у боротьбі з корупцією. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 335–337. URL: http://pap.in.ua/5_2016/101.pdf.
11. Черноус. Ю.М. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю. *Право та державне правління*. 2013. № 4. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&.
12. Грянка Г.В. Питання міжнародного співробітництва у розслідуванні злочинів міжнародного характеру. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. № 1 (10). URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/07/14_Hrianka.pdf.
13. Пронюк Н.В. Сучасне міжнародне право : навчальний посібник. Київ : КНТ, 2008. 344 с.

